

Тема 3. Економічна нестабільність: цик-

Тема розрахована на 6 год. Висвітлюється економічна нестабільність та її можливі прояви – економічні цикли, безробіття, інфляція. Відповідно, кожна з частин розглядається окремо. В процесі викладання використовуються знання, набуті в попередніх темах (ВВП, індекс цін, взаємодія сукупного попиту й сукупної пропозиції). В свою чергу, тема дозволяє розглядати зміст кейнсіанської теорії, політику держави, спрямовану на запобігання спадів, основні моделі економічної політи-

I. Циклічність як форма економічного розвитку

*Майже всі явища економічного життя,
як і багато інших процесів: соціальних, метеорологічних
та інших, відбуваються у вигляді послідовності
висхідних та низхідних рухів, як хвилі.
(Свген Слуцький)*

1. Циклічний характер розвитку ринкової економіки.
2. Теорії економічних циклів. Причини та види циклів.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 10.
- Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – Гл. 31.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 13 А.
- Мэнкью Н.Г. Макроекономика. – М., 1994. – Гл. 8 (8.1).
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 9.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 9.1.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 6.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 3.1.
- Меньшиков С.М. Новая экономика. Основы экономических знаний: Учебное пособие. – М., 1999. – Гл. 6.3.2.

- Макроэкономика / Под ред. Е.Б.Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 10 (10.1-10.3).
- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розділ 2.1.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 14; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 19, § 1, 2.
- Экономическая теория: Учебник для вузов / Под ред. А.И.Добрынина, Л.С.Тарасевича. – СПб., 1997. – Гл. 19.
- Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики. – М., 1989. – С. 172-226.
- Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 1996. – Гл. 17. – С. 30-33 (причины Великої депресії).
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 15.
- Schiller B. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 5.

Проблема циклічності ринкової економіки розглядалася ще в курсі політ-економії. Макроекономічний аналіз економічних циклів повинен бути глибшим і докладнішим, з використанням категорій сукупного попиту, сукупної пропозиції і підведенням до наступного аналізу категорій безробіття та інфляції.

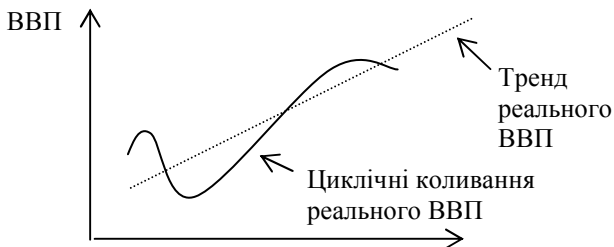
Теорія економічних циклів дотепер лишається достатньо актуальною і дискусійною. В поглиблених курсах тема розглядається пізніше з використанням більш складних моделей.

1. Циклічний характер розвитку ринкової економіки

В Біблії після семи років достатку настають сім років нестачі. В ринковій економіці довгострокове економічне зростання також не буває рівномірним, воно переривається періодами економічної нестабільності. Як зазначалося в попередній темі, макроекономічна рівновага є динамічною, мінливою (взагалі подібна мінливість притаманна й іншим аспектам людського буття: поміркуйте про циклічність в природі, моді, в історичному розвитку).

Економічний цикл характеризується періодичним зростанням і падінням ділової активності, розбіжністю між фактичним і потенційно можливим національним продуктом. Взагалі напрямок та характер зміни основних макроекономічних показників прийнято називати економічною кон'юктурою. Тому інша назва циклів – цикли економічної кон'юктури.

В довгостроковому періоді відбувається економічне зростання, але в окремі періоди ця тенденція порушується, реальний ВВП коливається навколо трендової лінії (рис. 3.1.1). Традиційно економічні цикли пояснюються через невідповідність сукупного попиту й сукупної пропозиції, а розкриття більш глибоких причин потребує додаткового аналізу.

Рис. 3.1.1. Циклічні коливання

Окремі економічні цикли суттєво відрізняються один від одного за тривалістю та інтенсивністю, але вони мають однакові фази. Загальновідомо, що в економічній теорії та практиці співіснують дво- та чотирифазна моделі циклу. В двофазній моделі виділяють два екстремуми – дно та пік – та відповідно висхідну (підйом, поживлення – recovery) та низхідну (спад, рецесія – recession) фази. Глибокі й тривалі спади називають депресіями. В нашому лексиконі найчастіше в значенні спаду використовують термін “криза”.

Чотирифазна модель циклу має фази підйому, скорочення, спаду та поживлення. За термінологією NBER складовими є вершина, стиснення, дно, поживлення.

Для характеристики економічного циклу найчастіше використовуються обсяг ВВП, рівень безробіття, темпи інфляції. Але інші макроекономічні показники теж змінюються циклічно, тож їх прийнято групувати у відповідності до їхніх циклічних властивостей (табл. 3.1.1):

- проциклічні показники (що зростають під час підйому й спадають під час спаду), серед них виділяють високу і низьку узгодженість динаміки з циклом;
- протіциклічні показники (що спадають під час підйому та зростають під час спаду);
- ациклічні показники (що не пов’язані безпосередньо з економічним циклом).

Табл. 3.1.1

Макроекономічні показники за циклічними властивостями

Проциклічні		Протициклічні	Ациклічні
Висока узгодженість динаміки з циклом	Низька узгодженість динаміки з циклом		
Сукупний випуск Випуск окремих галузей економіки Прибутки підприємств Грошові агрегати Швидкість обігу грошей Рівень цін Короткострокова ставка позичкового відсотка	Виробництво товарів повсякденного попиту Виробництво сільськогосподарської продукції Видобуток природних ресурсів Ціни на сільськогосподарську продукцію та природні ресурси Довгострокова ставка позичкового відсотка	Запаси готової продукції Запаси економічних ресурсів Рівень безробіття Рівень банкрутств	Індивідуально для кожної країни (для США найчастіше вказується експорт)

Крім того, NBER виділяє три групи показників:

- випереджаючі (leading);
- запізнілі (lagging);
- відповідні (coincident).

Враховуючи циклічний характер ринкової економіки, цілком реальною виглядає ідея прогнозування майбутнього економічного розвитку. З цією метою NBER використовує систему з 11 так званих випереджаючих індикаторів, що дозволяє передбачати коливання економічної кон'юнктури. До них відносять:

- середню тривалість робочого тижня в промисловості;
- середню кількість звернень за виплатами по безробіттю;
- обсяг замовлень виробників;
- виконання договірних поставок;
- замовлення на будівництво підприємств і споруд;
- новобудови приватних осіб;
- індекс зміни обсягу невиконаних замовлень;
- зміну цін в галузях, що чутливі до економічних коливань;
- курс акцій 500 провідних корпорацій;
- пропозицію грошей (M_2);
- індекс очікувань споживачів.

До запізнених показників відносять витрати на нові підприємства та обладнання, на оплату праці, рівень позичкового відсотка комерційних банків. Показники, чия динаміка в цілому відповідає динаміці економічної активності, – ВВП, рівень безробіття, особисті доходи, ціни виробників, замовлення на рекламу. Основним критерієм спаду NBER вважає падіння ВВП (воно має продовжуватися два квартали поспіль). Саме через цю обставину було важко визначити останній спад у США – в 2001 р. він мав місце протягом одного кварталу.

В ХХ ст. США пройшли через 20 повних ділових циклів. Катаклізмом світового масштабу вважається Велика депресія. Етап падіння від піку до дна зайняв 43 міс. (від серпня 1929 р. до березня 1933 р.) За ним стадія підйому (від дна до піку) – 50 міс. (від березня 1933 р. до травня 1937 р.) (див.: Сакс Дж., Ларрен Ф., с. 23).

Сучасні цикли значно відрізняються від класичних через регулярну практику активного втручання держави в економіку й вплив на економічну діяльність новітніх досягнень НТП. В США протягом 90-х років зберігалися небувалі темпи економічного зростання, що багатьма пояснюється через так звану “нову економіку”. Період економічного піднесення – 10 років або 120 місяців – найтриваліший в американській історії. Наприкінці 2000 р. темпи зростання американської економіки уповільнилися, а в 2001 р. стався економічний спад (табл. 3.1.2).

Табл. 3.1.2.

Тривалість та глибина спадів в США

Роки спадів	Тривалість у місяцях	% падіння ВВП
1948-49	11	3,6
1953-54	10	2,6
1957-58	8	3,2
1960-61	10	0,5
1969-70	11	0,1
1973-75	16	3,4
1980	6	2,2
1981-82	16	2,8
1990-91	8	1,3
2001	3	1,3

2. Теорії економічних циклів. Причини та види циклів

В 1939 р. вийшла праця Й.Шумпетера “Економічні цикли”, в якій він створив загальну картину економічних коливань. Відомо, що сам Й.Шумпетер пов’язував природу циклів з новаторською діяльністю підприємців. Початкові нововведення викликають цілу серію інших супутніх інновацій, що врешті-решт призводить до буму. Але в своїй роботі він вперше об’єднав відомі різновиди економічних циклів, довівши, що всі вони пов’язані із застосуванням нововведень і на практиці діють спільно, посилюючи або гальмуючи дію одне одного. Серед видів циклів Й.Шумпетер виділив такі:

- Великі або “довгі хвилі” М.Кондратьєва (близько 55 років). Періодичність “довгих хвиль” пояснюється оновленням елементів промислової інфраструктури з тривалим періодом користування (залізниць, магістралей, гребель, мостів).
- Середні або цикли К.Жугляра (10 років, зараз менше). Інша назва – ділові або бізнес-цикли. Вважається, що їхньою матеріальною основою є оновлення основних засобів виробництва. Ці цикли вважаються класичними, їхні проблеми домінують в теорії економічних циклів.
- Малі або цикли Дж.Кітчина (3-4 роки). Існування цих циклів спочатку пов’язувалося з коливанням світових запасів золота, грошовими потоками, зараз причиною вважаються періодичні коливання вкладень у товарні запаси. Інколи як причину називають також і період оновлення легкових автомобілів та споживчих товарів тривалого користування.

В другій половині ХХ ст. до цих трьох видів циклів додали інші. Серед них можна назвати:

- Цикли Джаглера (7-11 років), що розглядаються як наслідок взаємодії багатьох грошово-кредитних чинників.
- Цикли С.Кузнеца або будівельні, оскільки саме в будівельній галузі найбільша амплітуда цих коливань (18-25 років).
- Рівноважні ділові цикли Р.Лукаса (який вважає, що цикли викликаються несподіваними грошовими шоками).
- “Реальні економічні цикли” А.Стокмена (він досліджує коливання потенційно можливого ВВП, які викликані зміною смаків, моди, технічними зрушеннями. Якщо ці зміни мають тимчасовий характер, то вони викликають періодичні коливання, якщо довгостроковий – сприяють економічному зростанню).

- Політико-економічні цикли, які досліджував В.Нордгауз. За словами Дж.Сакса, багато з рецесій “зроблені у Вашингтоні”.

Не всі коливання ділової активності можна вважати наслідками дії економічних циклів. Загальновідомі сезонні коливання, що традиційно притаманні таким галузям виробництва, як будівництво чи сільське господарство, або різдвяний торгівельний бум. Взагалі галузі промисловості, що виробляють інвестиційні товари тривалого користування, більшою мірою схильні до коливань.

Нестабільність економіки значно посилюється такими явищами, як мультиплікатор і акселератор (пригадайте механізм їхньої дії).

В економічній теорії існує багато підходів до економічних циклів. За причинами циклічності теорії зазвичай поділяють на екогенні, ендогенні теорії та синтез обох. Складність і суперечливість економічного життя відбивається в різноманітті теорій економічних циклів. Напевно, серед них не треба шукати однієї вірної, а треба враховувати здобуття кожної. Сьогодні можна навести докладний перелік чинників, дія яких викликає циклічність:

- природні (астрофізичні, біологічні);
- техногенні (технологічні уклади, чинники технічного оновлення, нагромадження критичної маси капіталовкладень, життєвий цикл товару);
- економічні (надвиробництво, інфляція, емісія, зміна швидкості обігу грошей, циклічність податкових надходжень);
- знання (цикл подвоєння і розпаду, який реалізується в циклічних змінах інтелектуальних ресурсів і технологій);
- оновлення потреб, інтересів, мотивацій;
- зміни в зростанні професіоналізму та інтенсивності праці;
- оновлення уявлень, вірувань (нагромадження і крах ілюзій);
- оновлення владних структур (вибори).

За словами О.Л.Чижевського (який, до речі, основну причину всіх циклічних явищ на світі вбачав у впливі сонячної енергії), “світ є цілісним і неподільним. Це ми штучно поділяємо його на об’єкти різних наук, проводимо межі між ними і втрачаємо за таким поділом багато надзвичайно важливих і цікавих явищ і процесів”.

Цікавою спробою аналізу економічної циклічності було застосування економіко-математичних методів. За їхньою допомогою була створена теоретична модель циклу Семюелсона-Хікса. Для пояснення економічної циклічності в цій моделі використовуються принципи

мультиплікатора й акселератора. Реальні дані дозволяють прогнозувати коливання сукупного попиту на майбутнє з урахуванням мультиплікативного ефекту. Пізніше були створені інші, більш складні, моделі.

Основні терміни

Економічний (діловий) цикл	Business cycle
Фази циклу	Phases of the business cycle
Підйом	Expansion
Пожвавлення	Recovery
Пік (бум)	Peak (boom)
Дно	Trough
Скорочення	Reduction
Спад	Recession (slump)
Депресія	Depression
Перегріта економіка	Overheated economy
Випереджаючі показники (індикатори)	Leading indicators
Запізнілі	Lagging
Відповідні	Coincident
Великі цикли (довгі хвилі Кондратьєва)	Long waves
Короткі (малі) цикли (цикли Кітчана)	Kitchin cycles
Середні цикли (цикли Жугляра)	Juglar cycles

Питання для самоконтролю

1. Що таке економічний цикл? Яку роль грають в ньому сукупний попит і сукупна пропозиція? Який компонент сукупного попиту найбільш схильний до коливання?
2. Які з галузей промислового виробництва схильні до найбільш сильних коливань впродовж економічного циклу? Який з видів виробництва піддається найбільш сильним коливанням і чому:
  - виробництво цигарок;
  - виробництво харчових продуктів;
  - виробництво сталі;
  - надання послуг?
3. До чого призводить зростання витрат в умовах повної зайнятості ресурсів?
4. Що відбувається з рівнем цін і реальним обсягом виробництва,

- коли в економіці починається спад? Коли економіка виходить із спаду? Прокоментуйте.
5. Розкрийте зміст, матеріальну основу розвитку малих, середніх циклів і довгих хвиль в економіці.
  6. Яку інформацію треба мати, щоб скласти прогноз економічної активності?
  7. Як Ви вважаєте, коли найсприятливіші умови для виборчої кампанії – на початку підйому, на початку спаду, в найвищій точці підйому, в середині спаду?
  8. Чи має циклічна форма розвитку загальний характер? Якими причинами Ви схильні пояснити економічну кризу 90-х рр. в Україні?
  9. Скільки часу повинен продовжуватися спад (або відкладатися пожвавлення), щоб можна було перекоонатися в тому, що спад не є тимчасовим порушенням?
  10. Проаналізувати економічні цикли в США в 1854-1990 рр. (див.: Сакс Дж., Ларрен Ф., с. 562-567). Які закономірності можна вивести?
  11. Вважається, що система випереджаючих індикаторів здатна вказати на наближення падіння ділової активності за 8 місяців до його початку та наближення розширення ділової активності за 4 місяці. Як Ви можете прокоментувати подібну відмінність у часі?
  12. Протягом 90-х років під патронажем ОЕСР були створені системи випереджаючих індикаторів для Польщі, Угорщини, Туреччини та деяких інших країн. Для Росії ця система включає платоспроможний попит, зростання забезпеченості власними коштами, ціну нафти Urals, офіційний курс долара. Які показники Ви б запропонували обов'язково включити в систему випереджаючих індикаторів для економіки сучасної України?
  13. Проаналізуйте цикли розвитку світової економіки. Спробуйте доповнити характеристики останнього циклу. Чи виконуються для наведених циклів інші емпіричні закономірності, відкриті М.Кондратьєвим?

**Періодизація довгих хвиль (хвиль інноваційного розвитку – ІР)
за М.Кондратьєвим, Й.Шумпетером, К.Фріменом**

Довгі хвилі		Стан науки та освіти	Інфраструктура		Універсальний дешевий ресурс
Часові межі	Характеристика циклу		Транспорт та зв'язок	Енергія	
I 1780-1840	Промислова революція: фабричне виробництво текстилю 1770 Прядильна машина 1785 Ткацький верстат Текстильна промисловість	Навчання на робочому місці, університети та наукові товариства	Канали та ґрунтові дороги	Гідроенергія 1769 Паровий двигун	Бавовна
II 1840-1890	Цикл пари та залізниць 1856 Бессемеровський метод плавки	Масова навчальна освіта, перші технічні інститути, інженери	Залізниця, телеграф 1876 Винахід телефона	Енергія пари 1860 ДВЗ 1867 Динамомашини	Вугілля, залізо
III 1890-1940	Цикл електрики та сталі 1901 Радіо 1908 Синтез аміаку 1929 Винахід телебачення 1935 Нейлон	Перші ІР лабораторії в корпораціях, технічні стандарти	Залізниця, телефон	Електрика	Сталь
IV 1940-1990	Цикл автомобілів та синтетичних матеріалів 1946 Комп'ютер 1968 Поліестер	Бурхливий розвиток в корпораціях та в держсекторі, масовий доступ до вищої освіти	Автостради, авіалінії, радіо та телебачення	Нафта 1954 Атомна енергетика	Нафта, пластмаси
V 1990 – ?	Комп'ютерна революція	Глобальні ІР мережі, безперервна освіта та професійне навчання	Інформаційні мережі, Інтернет	Газ/нафта	Мікроелектроніка

Макроекономіка в дзеркалі статистики

Прокоментуйте тенденції розвитку економіки в різних країнах світу.

Індекси фізичного обсягу ВВП *

(у постійних цінах, відсотків до попереднього року)

Країни	Роки					
	1992	1995	1999	2000	2001	2002
Австралія	102,6	104,4	104,6	102,8	102,7	103,6
Австрія	101,3	101,7	103,7	103,5	100,7	101,0
Аргентина	109,7	97,2	96,5	99,6	95,6	89,0
Бельгія	101,6	102,5	102,9	103,7	100,8	100,6
Бразилія	99,1	104,3	100,8	104,4	104,4	...
Венесуела	106,1	103,9	94,0	103,2	102,8	...
Греція	100,7	102,1	103,6	104,1	104,1	104,7
Данія	100,6	102,8	102,6	102,9	101,5	101,6
Естонія	85,8	104,3	98,9	106,4	105,0	105,7
Ізраїль	106,8	108,3	102,2	105,7	99,1	99,0
Ірландія	103,3	109,5	110,9	111,5	106,6	105,5
Іспанія	100,7	102,7	104,8	104,2	102,7	102,0
Італія	100,8	102,9	101,6	102,8	101,8	100,7
Канада	100,9	102,8	104,6	104,7	102,8	103,3
Китай	114,2	110,5	107,2	108,0	...	...
Корея	105,4	108,9	110,9	109,3	103,1	106,4
Латвія	65,1	99,2	100,1	106,8	107,9	106,1
Литва	78,7	103,3	95,9	103,6	105,9	106,7
Мексика	103,6	93,8	103,6	106,5	99,8	100,7
Монголія	90,5	106,3	103,2	101,1	...	...
Нідерланди	102,0	102,3	109,1	103,3	101,3	100,2
Німеччина	102,2	101,7	102,1	102,8	100,6	100,4
Нова Зеландія	100,6	103,4	104,1	102,0	104,4	104,8
Норвегія	103,3	103,8	102,2	102,8	101,9	101,0
Польща	102,6	107,0	104,0	115,8	101,1	101,4
Португалія	101,9	102,9	103,8	103,7	101,7	100,4
Румунія	91,2	107,2	97,6	101,7	105,6	104,9
Словаччина	93,5	106,9	102,0	102,2	103,2	104,4
Сполучене Королівство	100,1	102,8	102,4	103,0	102,2	101,8
США	103,1	102,7	104,1	103,7	100,2	102,5

Країни	Роки					
	1992	1995	1999	2000	2001	2002
Туреччина	106,0	107,2	95,3	107,2	92,6	107,8
Угорщина	96,9	101,5	104,2	105,2	103,9	103,2
Угорщина	96,9	101,5	104,2	105,2	103,9	103,2
Фінляндія	96,7	103,8	103,3	105,5	100,6	101,6
Франція	101,3	101,9	103,1	103,7	101,8	101,6
Чехія	96,7	105,9	100,5	101,4	103,6	102,0
Чилі	112,2	110,6	98,9	104,4	102,8	102,4
Швейцарія	99,9	100,5	101,5	103,2	100,9	100,1
Швеція	98,4	103,7	104,7	104,4	101,1	101,9
Японія	101,0	101,5	100,8	102,3	100,4	100,1

*Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 253-254; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 564-565.

Індекси фізичного обсягу ВВП *

(у постійних цінах, відсотків до попереднього року)

Країни	Роки						
	1992	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Азербайджан	77,4	88,2	107,4	111,1	109,9	110,6	111,2
Білорусь	90,4	89,6	103,4	105,8	104,7	105,0	106,8
Вірменія	58,2	106,9	103,3	105,9	109,6	112,9	113,9
Грузія	55,1	102,6	103,0	101,8	104,8	105,5	108,6
Казахстан	94,7	91,8	102,7	109,8	113,5	109,8	109,2
Киргизстан	86,1	94,6	103,7	105,4	105,3	100,0	106,7
Молдова	71,0	98,6	96,6	102,1	106,1	107,8	106,3
Російська Федерація	85,5	95,9	106,4	110,0	105,1	104,7	107,3
Таджикистан	70,0	87,6	103,7	108,3	110,2	109,5	110,2
Туркменістан	...	...	...	...	...	...	...
Узбекистан	88,9	99,1	104,4	103,8	104,5	104,2	...
Україна	90,1	87,8	99,8	105,9	109,2	105,2	109,4

* Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 564; Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 253.

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Лютий 2000 р., “Известия”). “В ЄС прийнятий закон, у відповідності з яким всі видатки з утилізації старого автотранспорту беруть на себе виробники. Іншими словами, автомобільні концерни зобов’язані через п’ять років після продажу їхнього виробу забрати його у господаря на переплавку абсолютно безкоштовно.

Фахівці вважають, що це нововведення суттєвим чином відіб’ється на ринку потриманих машин, витіснивши з нього торгівлю остаточно застарілими екземплярами, які ще не так давно жваво уходили у Східну Європу. Тепер в автосалонах “second hand” будуть знаходитися головним чином машини не більше три-чотирирічного віку. Практика свідчить, що такий товар не дуже охоче купують торговці з Росії або Білорусі.

Боротьба за екологію, високу безпеку руху, яка ведеться в країнах ЄС із незмінною завзятістю та послідовністю, дає непогані результати. За даними Спілки дорожніх інспекторів у Брюсселі, середній вік європейського автопарку, який нараховує понад 100 мільйонів машин різного класу, становить на сьогоднішній день 4 роки.

Тенденція омолодження автопарку в ЄС зберігається. “Критичним” віком легкового автомобілю тепер вважається 5 років. Подальша його експлуатація пов’язана з витратами на ремонт та сплату податків за особливою сіткою. Самий резон – здати в утиль.

Мета досягнута – в ХХ століття Європа в’їхала на новому лімузині. Статистики визнають, що в цьому їй значно допомогли сусіди зі Сходу. Вони значно підчистили ринки, купивши задешево мільйони старих автомобілів. Достатньо сказати, що біля 80% іномарок, які бігають шляхами СНД, – це машини, що відходили свій термін де-небудь в Німеччині, Голландії, Австрії чи Бельгії”.

(Липень 2003 р., “Известия”). “Одразу кілька країн об’явили про свої наміри відмовитися від послуг МВФ як кредитора. Нинішній стан ринку боргів дозволяє їм обійтися без послуг світового фінансового поліцейського. Самий поліцейський перетворюється в дослідницьку установу, послугами якого фінансове співтовариство користуватися не поспішає.

Нинішній рік став тріумфальним для ринків, що розвиваються. За даними інвестиційного банку JP Morgan, інвестиції приватних інвес-

торів в боргові зобов'язання ринків, що розвиваються, вирости за першу половину 2003 року на 37% у порівнянні з усім попереднім роком. Протягом попередніх семи років – з 1995 по 2001 рік – гроші з ринків, що розвиваються, лише вилучалися. Причиною такої уваги інвесторів стало радикальне скорочення доходності на розвинутих ринках.

Фінансовий ренесанс негайно позначився на ставленні багатьох представників ринків, що розвиваються, до головного фінансового поліцейського в цьому секторі – Міжнародного валютного фонду. Усе більше урядів висловлюється на користь відмови від кредитів, що надаються фондом. В Індонезії уряд сформує фінансовий план майбутнього року з урахуванням відмови від позики. Таїланд має намір достроково погасити свою заборгованість фонду. За повідомленням агентства Bloomberg, в майбутньому від допомоги МВФ мають намір відмовитися Бразилія, Еквадор та навіть Туреччина, яка на сьогоднішній момент є одним з найбільших боржників фонду за всю його історію.

Під сумнівом опинилася репутація МВФ як надійного поводиря для ринків, що розвиваються та страждають під ударами фінансових криз. За розрахунками Всесвітнього банку, за останні два десятиріччя загальна вартість фінансових криз для країн, що їх відчули, склала майже 1 трлн. доларів США. “Це перевищує розмір сукупної донорської допомоги, що виділена всім країнам, що розвиваються, в цей час”, – говориться в недавній доповіді американської Розрахункової палати (GAO), що підготовлена для Конгресу США. Головним об'єктом критики аналітиків Розрахункової палати стали прогностичні здібності фонду – одна з основних його функцій. “В перспективі МВФ повинен перетворитися у такий центр”, – вважає Майкл Моріссі, аналітик JP Morgan.

Аналітичні здібності якраз і піддаються аналізу в доповіді GAO. Частка вірних прогнозів показників економічного зростання оцінюється у доповіді в 11%. Вірні прогнози рецесій, вважають в Розрахунковій палаті, аналітики фонду робили в умовах, коли рецесія продовжувалася. “Той факт, що майже всі рецесії, що супроводжувалися економічними кризами в минулому десятиріччі, відбувалися після успішних років, робить вірний прогноз для МВФ особливо складним заходом”, – не без глузування зауважують автори доповіді. В результаті МВФ помилився з прогнозами по 14 найбільших фінансових кризах останнього десятиріччя (див. таблицю). Майкл Моріссі зауважує:

“Не слід взагалі перебільшувати значення макроекономічних прогнозів...”

Країна	Рік кризи	Темпи зростання ВВП (за версією МВФ), %	Темпи зростання ВВП (реальні), %
Аргентина	1995	4,0	-4,4
Аргентина	2001	3,7	-4,4
Бразилія	1998	4,0	0,1
Еквадор	1999	2,5	-7,3
Індонезія	1998	6,2	-13,7
Малайзія	1998	6,5	-6,7
Мексика	1995	4,0	-6,9
Філіппіни	1998	5,0	-0,5
Росія	1998	5,1	-4,6
Південна Корея	1998	6,0	-5,8
Таїланд	1998	3,5	-9,4
Туреччина	1994	3,0	-5,5
Туреччина	2001	5,5	-7,4
Венесуела	1994	2,5	-3,3
Середні темпи зростання		4,4	-5,7

Джерело: доповідь Розрахункової палати США (GAO).

Макроекономіка в особах

М.Д.Кондратьєв
(1892-1938)

Микола Дмитрович Кондратьєв народився в 1892 році в багатодітній селянській родині і був старшим із десяти дітей. Початкову освіту отримав в церковноприходській школі. В 1911 році успішно склав екстерном іспити за курс гімназії та вступив на юридичний факультет Петербурзького університету. Дипломна робота Кондратьєва була присвячена аграрним проблемам Костромської губернії і була надрукована у вигляді окремої монографії. Після закінчення університету (в 1915 році) Кондратьєва залишають на кафедрі економіки і статистики для “підготовки до професорського звання”.

Враховуючи своє походження і тяжіння до аграрних проблем, ще під час революції 1905-07 років він вступає до партії есерів. В 1917

році підтримує есерівську програму земельної перебудови. Був призначений товаришем міністра продовольства в останньому складі Тимчасового уряду. Жовтневу революцію Кондратьєв не прийняв. Певний час перебуває в опозиції. Лише в 1919 році починає співробітничати з новою владою. Він працює в сільськогосподарській академії (майбутній тимірязівській), саме там стає професором.

З 1920 року робота Кондратьєва тісно пов'язана з новоутвореним Інститутом з вивчення народногосподарських кон'юктур. Невеликий колектив (близько 50 чоловік), який він очолив, досліджував численні економічні проблеми, використовуючи сучасні на той момент статистичні та математичні методи. Їхня робота отримала високу оцінку на заході (в тому числі таких економістів, як Дж.Кейнс, І.Фішер, С.Кузнець, У.Мітчелл). Кондратьєва обирають дійсним членом авторитетних іноземних наукових організацій. В 1924 році він з дружиною перебуває в тривалому закордонному відрядженні (США, Німеччина, Канада, Велика Британія). В США зустрічається з Питиримом Сорокінім, своїм давнішим товаришем, відомим соціологом, і відмовляється від пропозиції очолити кафедру в одному з американських університетів.

6 лютого 1926 року Кондратьєв прочитав відому доповідь "Великі цикли економічної кон'юктури". В 1927 році виступає з різкою критикою проекту п'ятирічного плану, доводить, що він має вміщувати не конкретні цифри, а лише основні напрямки розвитку, виступає категорично проти прискореної індустріалізації. Тоді ж починаються гоніння на вченого (що було пов'язано із загальним курсом відмови від нової економічної політики), тоді ж вперше лунає як вирок – "ідеолог куркульства".

В 1928 році Кондратьєва звільняють з роботи, а з часом закривають сам інститут. В 1930 році він заарештований по справі неіснуючої Трудової селянської партії та засуджений на 8 років. Намагається працювати навіть в умовах Суздальського політізолятора. В 1938 році повторний вирок по справі визначає найвищу міру покарання – розстріл. Повністю реабілітований лише в 1987 році.

Кондратьєв випередив свій час. В 20-ті роки він фактично сформулював концепцію індикативного (на противагу директивному) планування, до якої країни заходу прийшли після Другої світової війни, концепцію паралельного рівноважного розвитку сільського господарства і промисловості. Але в економічну науку він увійшов, перш за

все, завдяки дослідженню економічних циклів, довівши, що час є само-
стійною й важливою економічною категорією, яку треба брати до
уваги в процесі регулювання економіки.

В 20-х роках він зміг проаналізувати статистику за 140 років
провідних капіталістичних країн – Англії, Франції (найбільш доклад-
но), Німеччини і США – і зробити висновок про існування 2,5 великих
циклів:

I	{	Висхідна хвиля: з кінця 80-х – початку 90-х рр. XVIII ст. до 1810-1817 рр.
II	{	Низхідна хвиля: з 1810-1817 до 1844-1851 рр. Висхідна хвиля: з 1844-1851 до 1870-1875 рр. Низхідна хвиля: з 1870-1875 до 1890-1896 рр.
III	{	Висхідна хвиля: з 1890-1896 до 1914-1920 рр. Низхідна хвиля: з 1914-1920 рр.

“Зараз світове господарство вступає в низхідну хвилю великого
циклу кон’юктур, через це підйоми малих циклів будуть відносно
слабкими, а кризи – гострими” – можна вважати, що Кондратьєв
фактично передбачив Велику депресію.

II. Зайнятість і безробіття

*Ми добре знаємо собі ціну.
Вона завжди вища за нашу зарплату.
(Данило Рудий)
Рівень безробіття дорівнює 100%,
якщо безробітний – ви самі.
(Анонім)*

1. Ринок праці та безробіття.
2. Причини безробіття.
3. Види безробіття. Природний рівень зайнятості.
4. Економічні та соціальні витрати безробіття.
5. Сучасні тенденції зайнятості. Безробіття в перехідній економіці.
Державне регулювання зайнятості.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т.1, гл.10.
- Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – Гл. 32.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 13 Б.
- Мэнкью Н.Г. Макроэкономика. – М., 1994. – Гл. 5.
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 6.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 2.2, 9.2, 9.3.
- Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика. – М., 1997. – Гл. 15.1.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 6.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 3.2.
- Соболев В.М. Макроэкономика: Учебное пособие. – Харьков, 1997. – Глава 7.1.
- Макроэкономика / Под ред. Е.Б.Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 7.2.
- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розділ 2.3.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 14; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 19, § 3.
- Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 1996. – Гл. 16-3, 16-4, 16-5.

- Меньшиков С.М. Новая экономика. Основы экономических знаний: Учебное пособие. – М., 1999. – Гл. 9.3.
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 15.
- Schiller В. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 5.

Тема передбачає наявність певних знань з мікроекономіки (розділ “Ринок праці”). В подальшому набуті знання стануть у пригоді при вивченні дисципліни “Економіка праці”. Слід взяти до уваги існування в економічній літературі різних підходів до визначення деяких понять. Так, поняття “безробіття”, “зайнятість”, “трудові ресурси”, “працевдатні”, “економічно активне населення” та інші переосмислюються в Україні по мірі переходу до ринкової економіки, але досі можливі певні розбіжності із визначенням подібних категорій міжнародними організаціями.

1. Ринок праці та безробіття

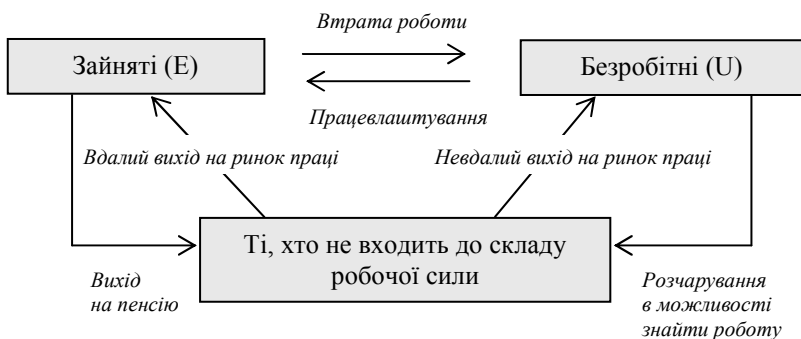
Безробіття – дуже важлива макроекономічна проблема. Для більшості людей втрата роботи означає падіння доходів, життєвого рівня й несе додатково серйозні психологічні проблеми.

Під зайнятістю розуміється діяльність працевдатного населення країни, що сприяє зростанню національного доходу. Працевдатними в Україні вважаються чоловіки віком 16-59 років та жінки віком 16-54 роки, а також особи старшого віку та підлітки, які працюють в народному господарстві. Безробіття – це відсутність можливості для робітників, що здатні й бажають працювати, мати місце роботи, яке дає право на отримання доходу. Офіційно безробітними визнаються лише ті незайняті, що не тільки можуть працювати, але й активно шукають роботу.

Існує багато проблем щодо статистики безробіття:

- Особи, що втратили надію на працю. Як враховувати тих, хто не реєструється на біржах праці?
- Часткова інформація. Як враховувати часткову зайнятість? Ті, хто примусово знаходиться у відпустках з ініціативи адміністрації, вважаються зайнятими.
- Неправдива інформація. Як перевіряти тих, хто отримує виплати по безробіттю і задіяний в тіньовій економіці?

Таким чином, суспільство можна умовно поділити на зайнятих, безробітних, а також тих, хто не входить до складу робочої сили (рис. 3.2.1)

Рис. 3.2.1. Схема складових ринку праці

Якщо від загальної кількості населення відняти:

- кількість осіб, молодших за 16 років,
  - кількість осіб, що знаходяться в спеціалізованих установах (місцях ув'язнення, психіатричних клініках) та хворих, інвалідів,
- то решта представлятиме потенційну робочу силу або працездатне (неінституціональне) населення.

На відміну від потенційної робочої сили, реальна робоча сила (labour force, LF) складається із зайнятих (employed, E) і безробітних (unemployed, U), що активно шукають роботу:

$$LF = E + U.$$

Тобто у складі реальної робочої сили не враховується та частина населення, яка здатна працювати, але не робить цього через різні причини (студенти денних відділень навчальних закладів, пенсіонери, домогосподарки, безпритульні, ті, що втратили надію знайти роботу й тому більше її не шукають).

Рівень використання робочої сили (або рівень участі в робочій силі – labour force participation rate, LFPR):

$$LFPR = \frac{\text{Реальна робоча сила}}{\text{Потенційна робоча сила}} \cdot 100\%.$$

Основним показником вважається рівень безробіття, це частка безробітних в реальній робочій силі:

$$\text{Рівень безробіття (u)} = \frac{\text{Безробітні}}{\text{Реальна робоча сила}} \cdot 100\%,$$

$$\text{або рівень безробіття} = \frac{\text{Безробітні}}{\text{Зайняті} + \text{Безробітні}} \cdot 100 \%$$

Крім того, розраховують показник “рівень зайнятості”. Зверніть увагу, що при цьому чисельність зайнятих співвідносять з потенційною робочою силою:¹¹

$$\text{Рівень зайнятості} = \frac{\text{Зайняті}}{\text{Потенційна робоча сила}} \cdot 100 \%$$

В українській статистиці рівень безробіття розраховується як відношення кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості на кінець року, до кількості всього працездатного населення у працездатному віці.

За методологією Міжнародної організації праці (МОП) безробітними вважаються особи віком 15-70 років (як зареєстровані, так і незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють трьома умовами:

- не мають роботи (прибуткового заняття);
- протягом останніх чотирьох тижнів шукали роботу або намагались організувати власну справу;
- впродовж найближчих двох тижнів готові приступити до роботи, тобто почати працювати за плату за наймом або на власному підприємстві.

До безробітних також відносять осіб, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді; зареєстровані в службі зайнятості як такі, що шукають роботу; навчаються за направленням служби зайнятості.

Рівень безробіття – це відношення (у відсотках) кількості безробітних до економічно активного населення (робочої сили) зазначеного віку.

Згідно із Законом України “Про зайнятість населення” безробітними вважаються працездатні громадяни працездатного віку, які не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів, зареєстровані в державній

¹¹ Виходячи з наведених розрахунків, рівень безробіття та рівень зайнятості не повинні давати в сумі 100%.

службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до роботи.

Рівень зареєстрованого безробіття – відношення (у відсотках) кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, до працездатного населення працездатного віку.

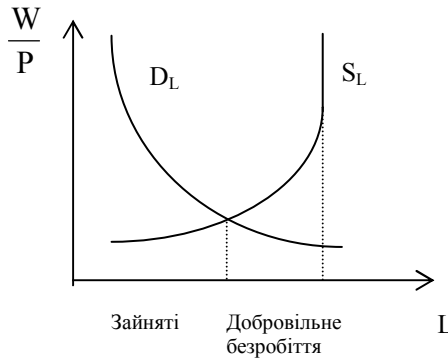
2. Причини безробіття

В економічній науці існують різні підходи щодо причин безробіття. Всі вони викликають інтерес, оскільки можуть бути вжиті для пояснення окремих випадків (навіть теорія Мальтуса).

Відомо, що неокласична теорія аналізувала ринок праці подібно будь-якому товарному ринку, користуючись традиційними категоріями попиту та пропозиції. Попит на працю формується з боку підприємців, які прагнуть максимізувати прибуток (пригадайте маржинальний аналіз). Пропозиція праці пояснюється за допомогою ефекту заміщення та ефекту доходу. Обидва ефекти діють одночасно, але спочатку превалює ефект заміщення, оскільки діє як відносно зайнятих, так і відносно безробітних, а із зростанням заробітної платні посилюється дія ефекту доходу. Тож графік пропозиції праці має додатний нахил, але закінчується вертикальним відрізком нееластичної пропозиції. Причому і підприємці, і робітники орієнтуються у своїй поведінці на реальну заробітну платню.

Неокласичне пояснення безробіття базується на відомих постулатах класичної школи – раціональна поведінка економічних суб'єктів, досконала конкуренція, гнучкість цін (в тому числі і заробітної платні). Виходячи з гнучкості заробітної платні, зайнятість в неокласичній моделі є повною, а безробіття добровільним, оскільки робітники просто відмовляються працювати за меншу зарплатню (якщо падає попит на працю, зменшується рівень зарплатні). Таким чином, без будь-якого втручання зовні ринок праці автоматично прямує до стану рівноваги (рис. 3.2.2). І цей стан рівноваги відповідає потенційно можливому рівню виробництва (Y^*).

Дж.Кейнс першим визнав вимушений характер безробіття (не беручи до уваги марксистську політичну економію, яка підкреслювала це, починаючи з “Капіталу”). Його теорія ґрунтується на інших постулатах – конкуренція недосконала (передусім на ринку праці), ціни (в тому числі заробітна платня) негнучкі. За Кейнсом, підприємці при прийнятті рішень орієнтуються на реальну зарплатню, формуючи попит на працю, а робітники орієнтуються на номінальну зарплатню,

Рис. 3.2.2. Добровільне безробіття

На відміну від неокласичної теорії, де ринок праці є визначальним (саме від нього залежить обсяг сукупної пропозиції, тож і рівень сукупного випуску), в кейнсіанській концепції ринок праці є залежним. Рівень зайнятості розглядався Кейнсом як функція ефективного попиту.¹²

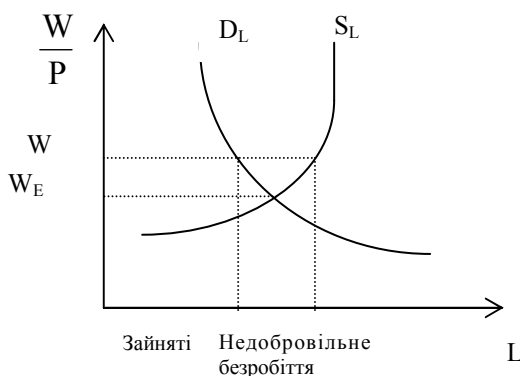
$$E = f(AD) = f(W).$$

Підприємці не будуть наймати робітників більше, ніж обумовлено ефективним попитом, навіть у випадку зниження рівня зарплатні, адже при цьому на товарному ринку виникне надлишок. Тож, по-перше, зарплатня не змінюється так часто й легко, оскільки в короткостроковому періоді, який аналізує Кейнс, ціни на ресурси негнучкі. Тому рівновага на ринку праці не відновлюється. По-друге, навіть рівновага на ринку праці не гарантує відсутності безробіття, оскільки чисельність зайнятих визначається величиною ефективного попиту.

Сучасна економічна теорія називає такі основні причини негнучкості заробітної платні, тобто її неспроможності до гнучких змін, які призводять до встановлення зарплатні на рівні, що перевищує рівноважний (рис. 3.2.3):

1. Встановлення державою мінімальної зарплатні. Це впливає, в першу чергу, на безробіття серед тінейджерів, оскільки продуктивність їхньої праці звісно низька.

¹² Ефективний попит, за Кейнсом, – це значення сукупного попиту, яке фактично реалізується за даним рівнем цін – значення сукупного попиту в точці рівноваги.

Рис. 3.2.3. Недобровільне безробіття

2. Монопольна влада профспілок. За словами А.Оукена, те, що А.Сміт називав “невидимою рукою”, замінюється “невидимим потисканням рук” між профспілками та підприємцями. Статистика переконливо свідчить, що із зростанням частки робітників, що об’єднані в профспілки, рівень безробіття зростає.
3. Застосування теорій ефективної зарплатні. Ці теорії, використовуючи різну аргументацію, стверджують, що висока заробітна платня підвищує продуктивність праці. (Саме у використанні на практиці цієї теорії Л.Якокка вбачав справжнє новаторство Г.Форда).

До загальних причин невідповідності попиту та пропозиції на ринку праці слід додати необхідність певного часу для встановлення відповідності між структурою робочої сили та структурою робочих місць – люди залишаються на певний час без роботи, шукаючи нове місце. Це явище пояснюється за допомогою різних видів безробіття.

3. Види безробіття. Природний рівень зайнятості

Найчастіше виділяють три види безробіття:

- Фрикційне – пов’язане з пошуком або очікуванням роботи за тим самим фахом – явище тимчасове й взагалі неминуче через мінливість ринкової економіки. До цього виду безробіття відносять і сезонне безробіття, що пов’язане з сезонним характером діяльності в певних галузях (іноді його виділяють окремо).

- Структурне – пов’язане із зміною структури попиту на робочу силу, коли одні професії відмирають, а інші з’являються. Цей вид безробіття більш тривалий, бо потребує перекваліфікації. Різновидом є конверсійне безробіття, доволі поширене в перехідних економіках.
- Циклічне (або кон’юнктурне) – пов’язане з падінням виробництва в ході економічного циклу. Падає сукупний попит, тому скорочується виробництво та звільняються працівники.

Оскільки перші два з наведених видів безробіття є неминучими (навіть бажаними), економічна наука каже про так званий природний рівень безробіття (наявність лише фрикційного й структурного безробіття). Це безробіття відповідає доцільному рівню зайнятості, потенційно можливому ВВП, воно зберігається навіть за умов досягнення оптимальної макроекономічної рівноваги. Цей рівень безробіття має назву NRU (natural rate of unemployment, u^*). Або його ще називають $NAIRU$ (норма безробіття за умов стабільної інфляції, non-accelerating-inflation rate of unemployment), підкреслюючи встановлення рівноваги між інфляцією та зайнятістю.

Гіпотеза природного рівня безробіття була вперше запропонована М.Фрідменом в 1968 р. і незалежно від нього розроблена Е.Фелпсом. Звісно, що цей рівень відрізняється за часом і за країнами. В США під природним рівнем, за умов якого кажуть про повну зайнятість, розуміли в 60-х роках 4%, в 80-ті – 6%, на початку XXI ст. – 5,5. У Франції та Німеччині цей показник становить 5%, в Японії – 2%. Взагалі конкретне значення природного рівня безробіття залежить від демографічних, інституціональних та соціальних чинників.

4. Економічні та соціальні витрати безробіття

Безробіття є доволі складною, різноплановою проблемою. Суттєвими є економічні втрати від безробіття. На мікрорівні – це позбавлення людини можливості брати участь у виробничому процесі. На макрорівні – це випуск продукції, менший за потенційно можливий, додаткові витрати, які суспільство змушене нести на перекваліфікацію робітників.

Якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний, країна зазнає втрат у вигляді продукції, що не випущена. Оцінити масштаб втрат економіки дозволяє закон Оукена. За цим законом, якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то реальний ВВП

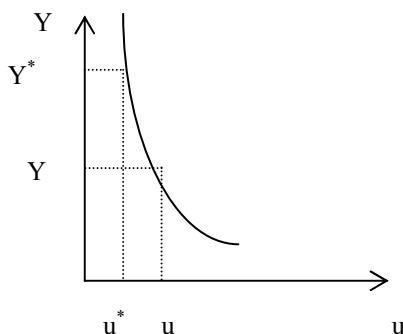
відстає від потенційно можливого на 2-3%. Цей закон був виведений емпіричним шляхом Артуром Оукеном (1928-1980), головним радником адміністрації Дж.Кеннеді та Л.Джонсона, виключно для американської економіки, але для інших країн також властива кореляція між обсягом ВВП і фактичним рівнем безробіття:

$$\gamma(u - u^*) = \frac{Y^* - Y}{Y^*},$$

де γ – коефіцієнт Оукена, що показує, на скільки саме відсотків скорочується фактичний обсяг випуску в порівнянні з потенційно можливим; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття.

Подібно тому, що з часом змінюється рівень природного безробіття, спостерігаються зміни і коефіцієнта Оукена. Для США зараз він приймається рівним 2.

Графічно криву Оукена представлено на рис. 3.2.4.

Рис. 3.2.4. Крива Оукена

Якщо безробіття зростає з u^* до u , то фактичний обсяг виробництва падає з Y^* до Y .

Але крім економічних втрат, безробіття несе з собою великі соціальні втрати. Надмірне безробіття сприяє зростанню злочинності, суїцидів, підвищенню рівня захворювань. Деякі вважають, що ці наслідки для суспільства значно серйозніші, ніж продукція, що не випущена через наявність надмірного безробіття.

Німецькі вчені математично визначили, до чого призведе зростання рівня безробіття на 1% – до якої кількості самогубств, вбивств, смертей, тяжких захворювань (див.: Schiller В. The Macroeconomy

Today). Таким чином, політика зайнятості завжди лишається в центрі уваги політичної боротьби, дискусій економічних шкіл.

5. Сучасні тенденції зайнятості. Безробіття в перехідній економіці. Державне регулювання зайнятості

В ХХ ст. домінувала тенденція зростання рівня безробіття. Це пов'язане, в першу чергу, з демографічними й соціальними процесами (зростанням населення, зростанням питомої ваги працюючих жінок), а також з технічною революцією, оскільки введення нових технологій сприяє вивільненню робочої сили. Тому в багатьох країнах безробіття носить масовий і сталий характер.

В цілому на планеті безробітними є близько 30% потенційно працездатних. Події 80-90-х років у Центральній і Східній Європі сприяли подальшому погіршенню ситуації. Важливу проблему представляє безробіття в перехідній економіці. В її умовах громадяни змушені шукати певні форми "самозайнятості".

Безробіття в умовах перехідної економіки має значну специфіку. Незважаючи на глибоку кризу, масове безробіття не можна віднести до циклічного, оскільки ця криза не є фазою економічного циклу, що з часом змінюється поживленням і підйомом. Безробіття в цьому випадку народжене глибокою трансформаційною економічною кризою, тож має, в першу чергу, структурний характер.

В країнах з розвинутою ринковою економікою існують спеціальні системи страхування з безробіття, чітко встановлені правила закриття підприємств і звільнення робітників. Існують й інші форми регулювання зайнятості. Так, все більшого значення набувають підготовка й перепідготовка кадрів, організація необхідних суспільних робіт, регулювання тривалості трудової діяльності, робочого тижня й робочого дня.

Основні терміни

Зайнятість	Employment
Безробіття	Unemployment
Рівень безробіття	Unemployment rate
Рівень участі в робочій силі	Labour force participation rate
Фрикційне безробіття	Frictional unemployment
Структурне безробіття	Structural unemployment
Циклічне безробіття	Cyclical unemployment
Сезонне безробіття	Seasonal unemployment

Приховане безробіття	Hidden unemployment
Змушене безробіття	Involuntary unemployment
Теорія стимулюючої заробітної платні	Efficiency-wage theory
Природний рівень безробіття	Natural rate of unemployment, NRU Non-accelerating-inflation rate of unemployment, NAIRU
Повна зайнятість	Full employment
Закон Оукена	Okun's law

Питання для самоконтролю

1. Наведіть три пояснення, чому рівень реальної заробітної платні може лишатися вище рівня, який відповідає рівновазі попиту і пропозиції на ринку праці.
2. Наведіть три можливих способи стати безробітним.
3. Чим економісти пояснюють підвищення рівня безробіття, яке спостерігається в розвинутих країнах протягом останніх 50 років?
4. Який вид безробіття в деяких випадках є “бажаним” і чому? Чи можна сказати, що безробіття потрібне?
5. Визначте, до якої категорії (зайняті, безробітні, інституціональне населення) можна віднести:
  - 15-річний хлопчик, що заробляє на кишенькові витрати у “Макдональдсі”.
  - Кравчиня, що працює вдома.
  - Вчитель, що вирішує піти зі школи та отримати другу освіту.
  - Ваш знайомий студент-контрактник денного відділу НаУКМА.
  - Бухгалтер, що вчиться заочно.
  - Слюсар-сантехнік, який не може більше працювати за станом здоров'я.
  - Шахтар, що бере участь у загальнонаціональному страйку.
6. Визначте, про який саме вид безробіття йдеться в наведених ситуаціях:
  - Випускник МДГУ не може влаштуватися на роботу в комерційний банк.
  - Сажотрус в третьому поколінні не знаходить замовлень на свої послуги.

- Учень кидає школу після того, як йому виповнюється 16 років, але влаштуватися на роботу, незважаючи на всі спроби, не може.
  - Працівник аквапарку, що звільнений із закінченням літнього сезону.
  - Продавець магазину лікєро-горілчаних виробів, що звільнений через падіння попиту на означену продукцію.
  - Політтехнолог, що втратив роботу по закінченні виборів.
  - Офіціант, що втратив роботу через початок рецесії.
7. Як, на Вашу думку, наявність безробіття покращує чи погіршує економічне положення країни? Як можна пояснити існування незаповнених вакансій за умов високого рівня безробіття?
  8. Пригадайте, чи може фактичний ВВП перевищити потенційний ВВП? За яких умов?
  9. Які чинники визначають природний рівень безробіття? Які з них більшою мірою повинні впливати на природний рівень безробіття в Україні?
  10. Як виплати по безробіттю можуть впливати на величину природного рівня безробіття?
  11. Українське підприємство збанкрутувало внаслідок конкуренції з турецькими виробниками, які реалізують продукцію за нижчими цінами. До якого виду можна віднести безробіття, яке виникало внаслідок цього?
  12. Чому виникає проблема безробіття в перехідній економіці? В Україні протягом 90-х років зберігався відносно невисокий рівень безробіття, незважаючи на майже 60-відсоткове падіння виробництва. У чому полягає макроекономічне значення так званої “самозайнятості населення”?

Задачі

1. Заповніть таблицю.

Країна	Працездатне населення	Реальна робоча сила			Рівень участі в робочій силі	Рівень безробіття	Рівень зайнятості
		Зайняті	Безробітні	Всього			
I	120	68	6				
II	85	43	3				
III	91	35	3				
IV	53	27	4				

2. Чисельність працюючих – 34 млн., чисельність безробітних – 3 млн. Розрахуйте рівень безробіття. Згодом з 34 млн., які мали роботу, були звільнені 1 млн. Із офіційно зареєстрованих безробітних 0,2 млн. втратили надію знайти роботу й припинили пошуки. Визначте, яка тепер чисельність зайнятих, безробітних, рівень безробіття.

3. Використовуючи наведені дані, визначте потенційну робочу силу, реальну робочу силу, безробіття фактичне, природне, рівень зайнятості. Який обсяг потенційного ВВП, якщо фактичний складає 480 млрд. крон?

Чисельність населення країни	75 млн.
Діти до 16 років	8 млн.
Ув'язнені у виправних установах	5 млн.
Пацієнти психіатричних клінік	2 млн.
Пенсіонери	6 млн.
Бездомні	3 млн.
Домогосподарки	7 млн.
Студенти	6,5 млн.
з них – денних відділень	5,2 млн.
Звільнені та не шукають роботи	4 млн.
Зайняті неповний день та шукають роботу	1 млн.
Знаходяться на лікарняному	1,7 млн.
Звільнені внаслідок економічного спаду	1,6 млн.
Звільнені внаслідок структурних змін	0,9 млн.
Звільнені за власним бажанням та шукають роботу	1,2 млн.

4. Перегляньте графіки сукупного попиту та сукупної пропозиції із завдання 1 теми 2. Чи співпадає там рівноважний реальний обсяг виробництва з потенційним? Визначте рівень безробіття в країні, якщо природний рівень 6%.

5. Сукупний попит і сукупна пропозиція характеризуються такими даними:

Реальний обсяг національного виробництва, на який є попит	Рівень цін	Реальний обсяг національного виробництва, що призначений для продажу
450	100	200
450	100	350
400	150	400

Реальний обсяг національного виробництва, на який є попит	Рівень цін	Реальний обсяг національного виробництва, що призначений для продажу
350	200	450
300	250	
250	300	

Намалюйте графіки сукупного попиту і сукупної пропозиції. Визначте рівноважний рівень цін і рівноважний реальний обсяг національного виробництва. Рівноважний обсяг виробництва був створений в умовах значного спаду виробництва. Циклічне безробіття склало 8%. Яким був би обсяг національного виробництва, яби безробіття не перевищувало природного рівня? Домалюйте графік.

6. Знайдіть фактичний ВВП, якщо робоча сила складає 20 млн., кількість працюючих – 18,5 млн., природний рівень безробіття 6%, а ВВП за умов повної зайнятості становить 124 млрд. динарів.

7. В 2003 р. фактичний рівень безробіття склав 9,6%, фактичний обсяг ВВП – 2366 млрд. форинтів. Визначте потенційно можливий ВВП, якщо природний рівень безробіття дорівнює 6%.

8. В 2002 р. в країні були такі показники безробіття: фрикційне – 3%, структурне – 2%, циклічне – 4%. ВВП в 2002 р. склав 3150 млрд. марок. Який був би ВВП, якщо б безробіття не перевищило природного рівня?

9. Природний рівень безробіття – 6%, фактичний рівень – 10,4%. Якщо обсяг ВВП склав в цих умовах 1513 млрд. тугриків, який обсяг ВВП був загублений внаслідок надмірного безробіття?

10. Потенційний ВВП склав 520 млрд. гульденів, реальний ВВП – 481 млрд. Природний рівень безробіття дорівнює 5%. Який в цих умовах фактичний рівень безробіття?

11. Фактичний рівень безробіття склав 9%. Відомо, що потенційно можливий ВВП – 560 млрд. ріалів, але фактичний ВВП відстає від нього на 49 млрд. Чому в цих умовах дорівнює природний рівень безробіття?

12. Потенційний ВВП країни становив 840 млрд. франків, а фактичний – 882 млрд. франків. Якщо рівень природного безробіття становив 6%, то яким був рівень фактичного безробіття?

13. Робоча сила в країні складає 270 млн. чол. Функції попиту та пропозиції праці мають вигляд: $D_L = 550 - 3W$; $S_L = -150 + 4W$, де W – реальна заробітна платня. Виходячи з неокласичної теорії, визначте

добровільне та вимушене безробіття. Наступного року профспілкам вдалося домогтися підвищення середньої номінальної заробітної платні на 10%. Визначте відповідну кількість безробітних, якщо відомо, що ціни зросли в порівнянні з минулим роком на 4,7%. Зобразіть ситуацію графічно

14. Робоча сила в країні складає 90 млн. чол. Стан ринку праці описується такими рівняннями: $D_L = 355 - 5W$; $S_L = -140 + 4W$, де W – реальна заробітна платня. В силу певних причин попит на працю змінився, внаслідок чого функція попиту на працю набула вигляду $D_L = 310 - 5W$. Зобразити ситуацію на ринку праці графічно. Визначити рівноважний рівень реальної заробітної платні, зайнятість, добровільне та вимушене безробіття до та після зміни попиту на працю. Яка причина могла призвести до такої зміни функції попиту на працю?

Макроекономіка в дзеркалі статистики

1. Проаналізуйте динаміку безробіття в країнах світу.

Рівень безробіття *

(% до економічно активного населення)

Країни	Роки				
	1991	1995	2000	2001	2002
Австралія	9,6	8,4	6,6	6,7	6,3
Австрія	3,5	3,6	3,6	3,6	4,0
Бельгія	10,2	13,9	10,9	10,8	11,2
Болгарія	11,1	15,7	16,3	19,4	16,3
Греція	7,7	10,0	11,2	10,5	9,9
Данія	10,5	7,0	4,6	4,9	4,9
Естонія	1,5	9,7	13,6	12,6	10,3
Ірландія	14,7	12,2	4,3	3,9	4,4
Іспанія	16,4	22,9	14,1	13,1	11,4
Італія	10,9	11,3	10,5	9,5	9,2
Канада	10,4	9,5	6,8	7,2	7,6
Корея	2,3	2,0	4,2	3,8	3,1
Латвія	...	18,9	14,6	12,8	13,1
Литва	...	17,1	15,4	17,0	14,0
Мексика	2,2	4,7	1,6	1,7	1,9
Нідерланди	7,0	7,1	3,3	2,7	2,3

Країни	Роки				
	1991	1995	2000	2001	2002
Німеччина	6,6	10,1	7,9	7,9	8,5
Норвегія	5,5	4,9	3,4	3,6	3,9
Польща	13,6	13,3	16,1	18,3	19,9
Португалія	4,1	7,1	4,0	4,1	5,1
Румунія	3,0	8,0	7,1	6,6	8,5
Словаччина	11,8	13,1	18,6	19,2	17,8
Сполучене Королівство	8,4	8,3	3,8	3,3	3,3
США	6,8	5,6	4,0	4,7	5,8
Туреччина	8,4	7,5	6,6	8,5	10,3
Угорщина	8,5	10,2	6,4	5,7	5,8
Фінляндія	6,6	15,2	9,8	9,1	9,1
Франція	10,2	11,6	10,0	8,8	9,0
Чехія	4,3	4,0	8,8	8,1	7,3
Чилі	5,3	4,7	9,2	9,1	9,0
Швейцарія	1,8	3,3	2,7	2,5	2,8
Швеція	3,0	7,7	4,7	4,0	4,0
Японія	2,1	3,2	4,7	5,0	5,4

*Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 570-571.

2. Прокоментуйте та проаналізуйте динаміку рівня безробіття в Україні за наведеними даними:

Зайнятість та безробіття в Україні *

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість населення зайнятого в усіх сферах економічної діяльності	23231,8	22597,6	22348,7	21823,7	21268,5	21015,5	21378,6	21448,7
Економічно активне населення, тис. осіб	26111,5	26085,6	25935,5	22747,0	23127,4	22755,0	22701,7	22614,2

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Зайняті, тис. осіб	24114,0	23755,5	22998,4	20048,2	20419,8	20238,1	20400,7	20554,7
Безробітні, тис. осіб	1997,5	2330,1	2937,1	2698,8	2707,6	2516,9	2301,0	2059,5
Економічно неактивне населення, тис. осіб	11559,5	10753,8	10713,7	13782,7	13275,3	13528,9	13582,2	13669,6
Рівень безробіття (на останню дату), відсотків	1,27	2,33	3,69	4,30	4,22	3,68	3,8	3,6
Кількість зареєстрованих безробітних (на кінець року), тис.	351,1	637,1	1003,2	1174,2	1155,2	1008,1	1034,2	988,9
Рівень зареєстрованого безробіття, відсотків	1,3	2,3	3,7	4,3	4,2	3,7	3,8	3,6
Кількість безробітних у віці 15-70 років (за методологією МОП), тис.	1997,5	2330,1	2937,1	2698,8	2707,6	2516,9	2301,0	2059,5
Рівень безробіття за методологією МОП	7,6	8,9	11,3	11,9	11,7	11,1	10,1	9,1

* Статистичний щорічник України за 2000 р. – К., 2001. – С. 75; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 30, 383, 388; Україна у цифрах у 2003 р. Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 208, 209, 212.

3. Проаналізуйте природний приріст населення України.

Населення України та природний приріст *

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість наявного населення на початок року, тис. осіб	50818,4	50370,8	49918,1	49429,8	48923,2	48457,1	48003,5	47600

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість постійного населення на початок року (резиденти), тис. осіб	50638,8	50245,2	49850,9	49456,1	49036,5	48240,9	47787,3	47400
Кількість народжених, тис. осіб	467,2	442,6	419,2	389,2	385,1	376,4	390,7	408,6
Кількість померлих, тис. осіб	776,7	754,2	719,9	739,2	758,1	745,9	754,9	765,4
Природний приріст населення, тис. осіб	-309,5	-311,6	-300,7	-350,0	-373,0	-369,5	-364,2	-356,8

* Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 356, 364; Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 191, 195.

4. Використовуючи дані про реальний ВВП та чисельність зайнятих, визначте рівень продуктивності праці в Україні та проаналізуйте його динаміку.

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Березень 2003 р., “Известия”). “Японія встановила новий національний рекорд. Кількість безробітних у країні вийшла на найвищий рівень в післявоєнній історії. В інших розвинутих країнах ситуація не набагато краще. Прогнози більшості економістів на цей рік невтішні. Швидше за все, кількість людей, що занепокоєні пошуком роботи, збільшиться.

Рівень безробіття в Японії досяг 5,5%. Це рекордний показник для країни, в якій після війни послідовно проводилася політика забезпечення повної зайнятості та “довічного найму”. Але це не межа. За прогнозами уряду, до кінця року цей показник може зрости до 6,5-7,5%. Незалежні економісти від прогнозів поки що утримуються. Після 1 квітня японські компанії визначаться з тим, скільки осіб вони повинні звільнити в цьому році.

Одночасно з японськими були надруковані дані по Франції та США. У Франції частка безробітних склала 9,1%, а у США – 5,7%. Тут аналітики пояснюють зростання безробіття дією сезонних чин-

ників. Так, більшість роздрібних мереж навмисно створює додаткові місця в період різдвяних та новорічних розпродаж. Після свят цих людей звільняють.

“Зростання безробіття в Західній Європі продовжиться”, – вважає аналітик FortisBank Ніколас Куніс. На його думку, США очікує зворотня тенденція. Процес, швидше за все, уповільниться, та до кінця року ситуація на ринку праці покращиться. “Перелом відбудеться в II кварталі 2003 року, – каже Куніс, – коли невпевненість американських роботодавців відносно конфлікту в Іраку розв’яжеться”. “Зараз, – стверджує аналітик, – великим корпораціям доводиться змінювати стратегію по найму робітників, відкладати рішення про розширення штату та навіть скорочувати його”.

Не всі згодні з “іракською теорією”. На думку старшого економіста Merryll Lynch Стена Шуплі, великий вплив на ситуацію на ринку праці США здійснили снігопади. Через погодні умови в основному постраждали приватні підприємства та роздрібні мережі, оскільки американці різко скоротили кількість покупок. Щоправда, одразу після припинення снігопадів продажі вроздріб у великих торговельних мережах повернулися в нормальне русло. Прогноз “снігової” теорії полягає у поверненні зайнятості на звичайний рівень.

Незважаючи на ситуативні пояснення, в економіці розвинутих країн має місце довгострокова тенденція зростання безробіття. Так, за 15 років (з 1985 по 2000 рік) частка безробітних в Німеччині зросла на 20% (з 8% до 10,5%), а в Італії – на 10% (з 10,3% до 11,5%). Лідером довгострокової тенденції виявилася Японія. З 1985 по 2000 рік кількість безробітних в Країні сонця, що сходить, зросла більш ніж в два рази – з 2,6% до 5,5%. Аналітиків влаштовує в цілому той факт, що зростання відбувається постійними темпами”.

Рівень безробіття в Японії за віковими групами

(%)

Показники	Роки						
	1980	1990	1997	1998	1999	2000	2001
Всього	2,0	2,1	3,4	4,1	4,7	4,7	5,0
Чоловіки							
Всього	2,0	2,0	3,4	4,2	4,8	4,9	5,2
15-24	4,0	4,5	6,9	8,2	10,3	10,4	10,4
25-34	1,9	1,8	3,3	4,1	4,8	5,0	5,5
35-44	1,2	1,2	2,1	2,8	3,1	2,9	3,4

Показники	Роки						
	1980	1990	1997	1998	1999	2000	2001
45-54	1,4	1,1	2,1	2,5	3,2	3,5	3,7
55-64	4,0	3,4	5,0	6,3	6,7	6,8	7,0
65 та старше	2,2	1,4	2,0	2,6	2,9	3,2	3,2
<i>Жінки</i>							
Всього	2,0	2,2	3,4	4,0	4,5	4,5	4,7
25-34	2,9	3,1	5,5	6,2	6,6	6,4	6,9
35-44	1,7	1,8	2,4	3,3	3,7	3,7	4,1
45-54	1,5	1,5	2,0	2,3	3,0	3,1	3,2
55-64	1,2	1,4	2,5	0,9	3,3	3,6	3,7
65 та старше	0,0	0,0	0,6	0,6	0,5	1,1	1,1

Джерело: Міністерство внутрішніх справ, поштового зв'язку та телекомунікацій, Японія.

(Вересень 2004 р., “Большой город”). “В Москві немає кому працювати. Біля входу в кафе та ресторани вівіски запрошують на роботу офіціантів та інших (особливо насторожує, коли довгий перелік вакансій починається з позиції повара), а поки втомлений мешканець міста стоїть свої півгодини-годину в черзі в одну з небагатьох працюючих кас якого-небудь гіпермаркету, він може розважитися читанням об'яв, що запрошують на роботу касирів.

На обліку в службі зайнятості перебувають лише 0,6% працездатних москвичів. Користуючись методикою Міжнародної організації праці, московські статистики вивели цифру 1,3%. Це фантастика. Адже є люди, які тільки почали шукати роботу, – наприклад, ті, що лише закінчили інститут або вчора посварилися з керівництвом. Є люди, які наполягають на роботі виключно за фахом – підводним, скажімо, археологом – та знаходяться в довічному пошуку...

Директор Центру досліджень ринку праці Інституту економіки РАН Т.Четверніна вважає, що якщо дійсно підрахувати ніде не працюючих громадян, то їх вийде все ж таки відсотків 6-7. Але більшість з них, як вона виражається, “зайняті в тіньовому секторі”. Тобто працюють.

Теоретично, коли працюють практично всі, це навіть погано: нові підприємства не можуть знайти робітників, беруть некваліфікова-

них, ті швидко йдуть, рівень обслуговування або виробництва постійно падає. На практиці саме так. Власник кількох підмосковних ресторанів, що попросив не називати його імені, зізнається, що єдина вимога до офіціантів – “щоб не дуже крали”. Тому, що його співробітники періодично хамлять клієнтам, він скорився.

“Років п’ять тому можна було за смішні гроші набрати пристойний персонал, – ностальгує гендиректор агенції нерухомості Н.Кузнєцова. – Тепер рекрутингові агенції беруть за свої послуги 20-25% річного доходу”. Раніше доводилося сплачувати лише суму місячного окладу нового співробітника. Компанія Кузнєцовой розробила цілу “програму адаптації” нових співробітників, щоб утримати їх в самому початку кар’єри, коли робітники найактивніше поглядають вбік.

Згідно з економічною теорією, таким чином повинні поводити себе всі компанії: якщо вже ринком керують робітники, треба підвищувати зарплати та здувати з співробітників пилінки. Але в Москві існує ціле паралельне місто потенційних робітників: приїжджжі. Якщо довіряти 8312 резюме, які вивішені на сайті міської служби зайнятості, москвичі в принципі не згодні працювати менше, ніж за 300 дол. на місяць. Ті, хто розраховує на роботу в торгівлі, вимагають за свої послуги 500-1000 дол. А в реальному житті оператор фотоавтомата в метро отримує 4000 руб. на місяць, що нижче прожиткового мінімуму. На автоматі висить об’ява, що запрошуються на роботу.

В інших країнах оператором фотоавтомата або, наприклад, вуличного сортиру не працює взагалі ніхто, тому що це автомат. В Росії оператори автоматів завелися через неймовірну дешевизну робочої сили. Тепер дешево можна купити лише приїжджжих. Це небезпечно та загрожує штрафами, зате дозволяє економити на податках. Як наслідок, багато установ на ключові позиції наймають москвичів з високими запитами, а касирами, офіціантами та продавцями беруть нелегалів. Ну ще й тих, кого більше нікуди не візьмуть: питущих, недотепних, хронічно хамуватих”.

III. Інфляція

*Головне прокляття нестабільного
долара – це невизначеність.
(Ірвінг Фішер)*

1. Сутність, вимір та види інфляції.
2. Причини інфляції. Інфляція попиту та інфляція пропозиції.
3. Соціально-економічні наслідки інфляції.
4. Стагфляція та крива Філліпса.
5. Антиінфляційна політика. Інфляція в перехідній економіці.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 10.
- Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – Гл. 33.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 14, 15.
- Мэнкью Н.Г. Макроекономика. – М., 1994. – Гл. 6.
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 7.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 10.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 9.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 3.3.
- Соболев В.М. Макроекономика: Учебное пособие. – Харьков, 1997. – Глава 7.2, 7.3
- Економічна теорія: У 2 кн. Кн. 1. Макроекономіка: Навчальний посібник / За ред. З.Г.Ватаманюка та С.М.Панчишина. – К., 1997. – Розділ 13.
- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розділ 2.2.
- Макроекономика / Под ред. Е.Б. Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 7.1, 13.
- Камаев В.Д. и др. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – Гл. 17.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 18; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 23.

- Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 1996. – Гл. 11, 23.
- Теория переходной экономики: Учебное пособие / Под ред. Е.В.Красниковой. – М., 1998. – Т. 2, гл. 4.
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 15.
- Schiller B. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 7.

Аналізуючи питання теми, слід користуватися знаннями, що отримані при вивченні попередніх тем: індекс цін, сукупний попит і сукупна пропозиція, рівень безробіття (для з'ясування кривої Філіппса).

Тема є доволі складною і вельми важливою. За умов більшої кількості годин до проблем, що піднімаються в темі, бажано повертатися ще раз наприкінці курсу. Засвоєння курсу макроекономіки в цілому дозволяє аналізувати означені проблеми на якісно вищому рівні, брати до уваги особливості трансформаційної економіки. Цікава інформація з цієї проблеми наведена в підручнику Сакса Дж., Ларрена Ф.

1. Сутність, вимір та види інфляції

В другій половині ХХ ст. інфляція перетворилася в достатньо поширену хворобу, проти якої немає імунітету майже в жодній країні світу (навіть у випадку командної економіки). Історичною передумовою розповсюдження цього явища справедливо вважається кінець епохи золотого стандарту.

Інфляцію (inflation) визначають як падіння купівельної спроможності грошей, процес їхнього знецінення, який найчастіше проявляється в стійкому підвищенні рівня цін.

На практиці рівень інфляції найчастіше вимірюється за допомогою індексу споживчих цін.

Темп інфляції (rate of inflation, π) – це темп приросту загального рівня споживчих цін:

$$(\pi) = \frac{CPI_n - CPI_{n-1}}{CPI_{n-1}} ;$$

де CPI – індекс споживчих цін відповідного року (поточного й базисного).

Як зазначалося в попередніх темах, окрім індексу споживчих цін, у статистиці використовують також інші індекси:

- індекси цін виробників промислової продукції (в тому числі за галузями промисловості);
- індекси цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами;
- індекси цін інвестицій в основний капітал;
- індекси цін на будівельно-монтажні роботи;
- індекси цін на окремі групи товарів і послуг.

Падіння загального рівня цін називається дефляцією (deflation). Темп інфляції має при цьому від'ємне значення, індекс цін менше 100%. Уповільнення темпів зростання цін має назву дезінфляція (desinflation).

Про складність і різнобарвність проблеми свідчить класифікація видів інфляції. Вона можлива за різними критеріями.

I. Очевидність:

- відкрита;
- прихована (інфляція в командній економіці за умов фіксованого рівня цін і дефіциту товарів; термін був введений шведським економістом Б.Хансеном).

Об'єктом аналізу є, як правило, відкрита інфляція, тому наступні критерії мають відношення саме до неї.

II. Кількісний критерій (темпер інфляції, тобто темп зростання цін):¹³

- повзуча інфляція (однозначна величина – до 10% на рік; останнім часом обмежується навіть 5%);
- галопуюча (двозначна величина – до 100% на рік, але сучасні вимоги більш жорсткі – до 20%);

¹³ Слід зазначити, що єдиних загальнозживаних чисельних критеріїв щодо віднесення інфляції до різних видів за цим параметром не існує.

¹⁴ Див.: Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 1996. – С. 790.

- гіперінфляція (дає змогу вимірювати зростання цін за місяць, тиждень, навіть за день; зараз найчастіше використовують критерій за Кейганом – 50% на місяць).

За свідченням Дж. Сакса,¹⁴ до 90-х років у світовій історії спостерігалось лише 15 випадків гіперінфляції. В 90-х роках Україна пережила нечувану для мирних часів інфляцію: в 1993 р. ціни зросли в 102,6 разів. Умови вступу до ЄС передбачають, що темп інфляції повинен бути на рівні трьох країн ЄС з мінімальними показниками + 1,5%.

III. Відповідність зростання цін за різними товарними групами:

- збалансована (ціни зростають однаково за різними товарними групами);
- незбалансована (ціни зростають в різних пропорціях).

IV. Прогнозованість (цей поділ дуже важливий з точки зору наслідків інфляції):

- очікувана (економічні суб'єкти можуть завчасно прилаштуватися до майбутнього зниження купівельної спроможності грошей та мінімізувати свої втрати);
- неочікувана (найбільш вразливі наслідки – перерозподіл доходів).

Можливість передбачити майбутнє зростання цін особливо важлива для ринку капіталів. Очікуючи інфляцію, слід коригувати номінальні ставки відсотка:

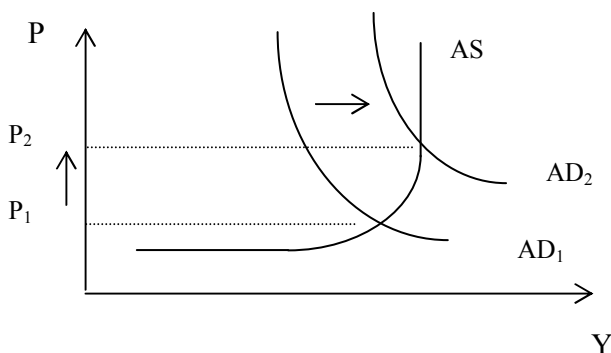
$$i = r + \pi^e,$$

де i – номінальна ставка відсотка; r – реальна ставка відсотка; π^e – темп очікуваної інфляції.

Однак слід пригадати, що подібне співвідношення має місце лише у випадку з невисокими темпами інфляції (до 10%). В умовах, коли темп зростання споживчих цін вимірюється двознач-

ними величинами і більше, слід використовувати рівняння Фішера:

$$r = \frac{i - \pi^e}{1 + \pi^e} .$$

Рис. 3.3.1. Інфляція попиту

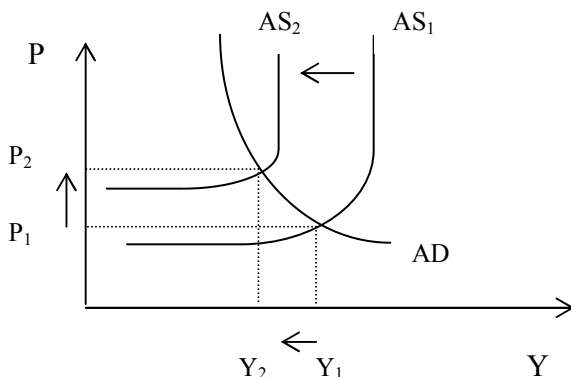
Сукупний попит може зростати за різними причинами:

- зростання одного з елементів сукупного попиту (споживчі витрати, інвестиції, державні закупівлі, чистий експорт);
- зміна структури сукупного попиту (поява нових, але дорожчих товарів з кращими властивостями й відповідне зникнення застарілих дешевих);
- дія монетарних чинників – надмірна емісія або зростання швидкості обігу грошей (саме останнє має назву “втеча від грошей”).

В зростанні грошової маси більшість економістів (передусім представники школи монетаризму) вбачають основну причину інфляції. В зв’язку з цим дуже часто цитується вислів М.Фрідмена – “інфляція є завжди і повсюдно грошовим явищем”. Таким чином,

$$P = f(S_m).$$

Хрестоматійним прикладом інфляції попиту вважається інфляція в Німеччині (точніше Веймарській республіці) після репараційних виплат згідно з Версальською угодою.

Рис. 3.3.2. Інфляція пропозиції

Зверніть увагу, що при інфляції пропозиції відбувається одночасне зростання цін і падіння обсягів виробництва. Це явище отримало назву стагфляції (stagflation).

Оскільки найбільшу питому вагу в витратах виробництва складають витрати на оплату праці, то зростання зарплатні, що не обумовлене зростанням продуктивності праці, може призвести до підвищення загального рівня цін:

$$P = \frac{kW}{\Pi\Pi} ;$$

де k – частка заробітної платні у витратах, $\Pi\Pi$ – продуктивність праці.

Слід пригадати також негативні шоки сукупної пропозиції. Найбільш яскравим історичним прикладом інфляції пропозиції вважається період “Великої інфляції” 70-80-х років. Після чергової арабізо-ізраїльської війни 1973 року арабські країни об’явили ембарго на по-

стачання нафти західним державам. Ціна на нафту зросла в декілька разів, ускладнюючи виробничий процес в усіх галузях і спричинивши помітне падіння сукупної пропозиції.

І в наш час ціна, що склалася на світовому ринку нафти, залишається об'єктом пильної уваги не лише економістів, а й всіх, хто розуміє зв'язок між нею та зростанням цін на товари вітчизняних виробників.

Виключно важливо з'ясувати причини інфляції, оскільки саме від них залежать конкретні антиінфляційні рецепти.

3. Соціально-економічні наслідки інфляції

Якщо сферою походження інфляції є грошовий обіг, то сфера її дії набагато ширша. Вплив інфляції на економіку майже завжди переважно негативний. Хоча деякі економісти кажуть про позитивний (тонізуючий) вплив помірної, повзучої інфляції (в перших виданнях підручника П.Семюелсон стверджував, що 5-відсоткова інфляція невразлива. Але абсолютна більшість економістів впевнена, що інфляція, яка прискорюється, рано чи пізно стає нестерпною). Загальновідомі й надзвичайно вагомі негативні наслідки інфляції:

1. Виникнувши, інфляція постійно відтворює себе у все зростаючих масштабах: так звана інфляційна спіраль “зарплатня – ціни”. Через зростання цін профспілки вимагають підвищення зарплатні, зростання зарплатні означає для підприємців подорожчання витрат виробництва, тож виникає потреба підвищувати ціни.
2. Інфляція руйнує нормальні відносини: гроші втрачають свою купівельну спроможність, ціни не виконують інформаційної ролі (викривлення цінового сигналу), тож не вигідні інвестиції. За словами Ф.Хайєка, висока інфляція, особливо та, що непередбачено варіюється, “призводить до того, що перешкоди повністю “забивають” корисний сигнал й важлива інформація перетворюється на безглуздий шум”. Російський економіст В.Новожилов казав, що “за умов інфляції ціни розмовляють мовою брехні”.
3. Відбувається перерозподіл доходів, тобто інфляція пору-

шує пропорції, що встановилися в розподілі національного доходу між приватним сектором і державою. Цей перерозподіл відбувається на користь держави (сеньйораж – різниця між цінністю додатково випущених банкнот та витратами на їхнє виготовлення). Населення ж обкладається своєрідним інфляційним податком, зберігаючи на руках готівку. Найбільше страждають ті, хто отримує фіксовані доходи. Перерозподіл доходів також відбувається у взаємовідносинах “кредитор – боржник”, “працівники – роботодавці”.

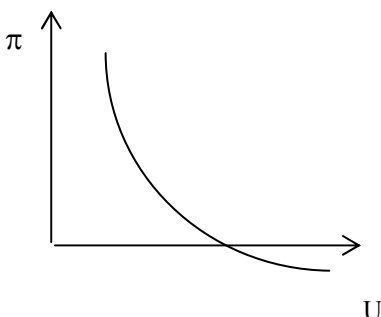
4. Держава також не може повністю уникнути втрат – відбувається ефект інфляційного оподаткування (ефект Танзі-Олівера¹⁵), тобто інфляційне знецінення реальних надходжень до бюджету за час, що минає від нарахування податку до безпосереднього його стягування.
5. Навіть очікувана інфляція призводить до таких суспільних витрат, як витрати “стоптаних черевиків” (витрати часу на різноманітні заходи, до яких змушені вдаватися домогосподарства, намагаючись мінімізувати втрати від падіння купівельної спроможності грошей) та витрати “меню” (витрати підприємців на переписування цінників, друк нових каталогів, інформування покупців тощо).

На відміну від безробіття, яке людина може подолати на мікрорівні, самотужки, інфляція є проблемою, від якої надзвичайно важко ухилитися. Інфляція сама по собі не знищує економіку, але вона унеможлиблює економічну діяльність, і це може тривати до колапсу економіки. Наслідки можуть бути навіть більш драматичні, якщо брати до уваги політичні тенденції, що отримують розвиток при цьому, – зростання популізму, відмова від демократії, встановлення диктаторських режимів.

4. Стагфляція та крива Філліпса

Взаємозв'язок безробіття та інфляції був досліджений англійським економістом О.Філліпсом. В 1958 р. він проаналізував статистичні

¹⁵ Названий іменами Хуліо Олівера і Віто Танзі. Див.: Сакс Дж., Ларрен Ф. – С. 388. Ілюстрація ефекту в Болівії.

Рис. 3.3.3. Крива Філіпса

Але якщо в 60-ті роки ця залежність для більшості розвинених країн виконувалася, то в 70-ті відбулася стагфляція – одночасне зростання рівня безробіття й темпу інфляції. Аналогічні процеси відбувалися в Україні в 90-х роках.

Безробіття та інфляція справедливо вважаються показниками економічної нестабільності. А.Оукен пропонував для кращої характеристики стану економіки, оцінки її макроекономічних труднощів використовувати так званий індекс злиденності (або індекс непопулярності) як суму річного темпу інфляції та рівня безробіття. Зараз цей індекс (misery index) використовують в США. Якщо він нижче 10%, то макроекономічна ситуація нормальна, якщо вище 20% – це вважають сигналом серйозного неблагополуччя.

5. Антиінфляційна політика. Інфляція в перехідній економіці

Інфляція є дуже поширеною економічною хворобою, але, як свідчить світовий досвід, її цілком можливо подолати. Слід відрізнити адміністративні та економічні заходи.

Адміністративні заходи полягають у встановленні державою обмежень на зростання цін і заробітної платні. Зрозуміло, що ці заходи створюють основу для прихованої інфляції. В умовах гіперінфляції фіксують не ціни, а обсяг грошової маси.

Таким чином, з метою створення нормального економічного

середовища, з оглядом на численні негативні наслідки, уряд і Центральний банк повинні проводити відповідну антиінфляційну політику. Економічні заходи полягають у створенні умов, які стримують прагнення і можливості продавців підвищувати ціни. Слід відрізнити заходи, що сприяють втриманню інфляції попиту й інфляції пропозиції.

Інфляцію попиту можна подолати, зменшуючи бюджетні витрати.

Втриманню інфляції витрат будуть сприяти заходи антимонопольної політики, а також сукупність заходів, що сприяють зменшенню витрат виробництва.

Виятковість інфляційних процесів у перехідних економіках полягала у наявності обох причин інфляції, що ускладнювала її лікування. На початку 90-х років інфляція в Україні була прихованою. Лібералізація цін сприяла переходу її у відкриту інфляцію. Різде підвищення цін на енергоносії та поступове зростання заробітної платні ввело в дію інфляцію пропозиції. Дефіцит бюджету було вирішено покривати за рахунок емісії – таким чином, додалася інфляція попиту. Подібне розгортання подій призвело до гіперінфляції. Ситуація була виправлена лише завдячуючи грошовій реформі й післяреформним діям.

Тож в кожному окремому випадку слід шукати глибинні причини переповнення каналів обігу паперовими грошима. В умовах перехідної економіки такими глибинними причинами зазвичай називалися:

- наявність великої прихованої інфляції (через дефіцит товарів і послуг);
- низький рівень продуктивності праці;
- монополістична структура економіки, що була отримана в спадок від соціалізму;
- розрив міжгосподарських зв'язків через розпад СРСР, соціалістичного табору;
- стрімке зростання цін на енергоносії;

- відсутність розвинутого ринкового господарства, нерозвинутість кредитно-фінансової сфери – наявність таких атрибутів перехідної економіки, як бартер, неплатежі, взаємозарахунки (що перешкоджали падінню цін);
- приватизація, яка дозволяла реалізувати саме номенклатурні інтереси, і це суперечило потребі зниження цін;
- зростання послуг спекулятивного характеру (посередницького, фінансового).

Абсолютно всі країни з трансформаційними економіками зазнали інфляції (в різних масштабах). Подолання цієї проблеми для них означало можливість проведення економічних реформ.

Основні терміни

Інфляція	Inflation
Рівень інфляції	Inflation rate
Прихована інфляція	Repressed, hidden inflation
Повзуча інфляція	Moderate, creeping inflation
Галопуюча інфляція	Galloping inflation
Гіперінфляція	Hyperinflation, runaway inflation
Очікувана інфляція	Expected inflation
Неочікувана інфляція	Unexpected inflation
Інфляція попиту	Demand-pull inflation
Інфляція пропозиції	Cost-push inflation
Витрати стоптаних черевиків	Shoelather cost
Витрати меню	Menu cost
Спіраль “зарплатня – ціни”	Wage-price spiral
Крива Філіпса	Phillips curve
Стагфляція	Stagflation
Ефект Танзі-Олівера	Tanzi-Oliver effect
Індекс злиденності	Misery index

Питання для самоконтролю

1. Що мають на увазі, коли кажуть, що “інфляція – це перш за все “віра в інфляцію”?”
2. Л. Столерю писав: “Сподіватися загальмувати інфляцію, обмежуючись блокуванням цін, настільки ж марно, як і сподіватися зупинити підвищення температури у хворого, блокуючи термо-

- метр”. Як Ви думаєте, які економічні реалії дозволили автору зробити такий висновок?
3. Чи можна вважати інфляцію різновидом оподаткування?
  4. В умовах як інфляції попиту, так й інфляції пропозиції спостерігається підвищення загального рівня цін у країні. Чи існує який-небудь засіб розмежування цих двох різновидів інфляції?
  5. Економіка вражена несподіваною 10-відсотковою інфляцією. Визначте, який вплив вона матиме на реальні доходи:
    - пенсіонера;
    - робітника суднобудівного підприємства, члена профспілки;
    - фермера, який має заборгованість;
    - лікаря, який має приватну практику.
  6. Поясніть з соціально-політичних позицій такий вислів англійського економіста Л.Робінса з приводу економічного становища Веймарської республіки в Німеччині у 20-х роках: “Знецінення марки... зруйнувало багатство заможних верств населення в німецькому суспільстві, підірвало його моральність й економічну свободу та підготувало фундамент для лих, що сталися далі. Гітлер є годованцем інфляції”.
  7. За яких умов короткострокова крива Філіпса може стати горизонтальною лінією? А вертикальною?
  8. Коли саме мала місце в незалежній Україні гіперінфляція, дефляція, дезінфляція?
  9. Спробуйте прокоментувати вплив наведених нижче чинників зростання цін на розгортання інфляції в Україні:
    - зростання цін на енергоносії;
    - скорочення обсягів виробництва;
    - інфляційні очікування;
    - девальвація гривні.
  10. Спробуйте проілюструвати графічно, використовуючи модель AD-AS, інфляційну спіраль в Україні 90-х рр.
  11. Поміркуйте над проблемою поєднання інфляції та безробіття стосовно умов сучасної української економіки. Побудуйте криву Філіпса для економіки України 1993-2003 рр.
  12. Інтернет-питання. (www.ukrstat.gov.ua, www.bank.gov.ua). Як співвідносяться між собою динаміка середньорічного курсу долара та індекс споживчих цін в Україні в 1993-2003 рр.? В які

роки (за яких умов) заощадження українських громадян можна було врятувати від інфляції переведенням у валюту?

Задачі

1. Користуючись наведеною інформацією, визначте рівень інфляції в кожній з країн:

Країни	Зростання грошової маси, %	Реальне економічне зростання, %	Зростання швидкості обігу, %
I	10	3	0
II	2	4	-1
III	20	-2	1

2. Споживчий кошик складається з двох товарів: їжі та одягу. Частка продуктів харчування – 60%, а одягу – 40%. Ціни на продукти харчування зросли на 20%, а ціни на одяг зменшились на 5%. Визначте темп інфляції за рік.
3. Частка споживчих товарів і послуг складає 80% в ВВП, а ціни на них за рік зросли на 12%. Інвестиційні товари й послуги, що складають 20% ВВП, подорожчали в середньому на 10%. Швидкість обігу грошей уповільнилась на 3%. Як змінилася пропозиція грошей за умов економічного зростання на 7%?
4. В січні ціни зросли на 10%, в лютому впали на 10%. Визначте темп інфляції за два місяці.
5. За два місяці ціни на споживчі товари зросли на 69%. Визначте середньомісячний темп інфляції.
6. Якщо в країні гіперінфляція – 50% на місяць, скільки відсотків становитиме річний темп інфляції?
7. Протягом січня ціни зросли на 6%, лютого – на 2%, березня – на 4%. На скільки відсотків подешевшала гривня за три місяці?
8. Визначте темп інфляції, якщо індекс цін минулого року був 112%, а в поточному році – 125%?
9. Припустимо, наданий кредит в 100 тис. ескудо. Кредитор передбачає, що інфляція відсутня і сподівається отримати 105 тис. ескудо. Але інфляція складає 8% на рік. Яка реальна величина суми, що підлягає поверненню, враховуючи відсотки? Хто виграє в цьому випадку і хто зазнає збитків?

10. Банк пропонує споживчі кредити під 50%. Темп інфляції очікується на рівні 45%. Чи слід брати кредит, якщо доходи дозволяють сплачувати реальний відсоток не більше 5%?
11. Ви хочете позичити свої гроші та заробити на цьому 10%. Темп очікуваної інфляції – 60%. Яку номінальну ставку відсотка Вам слід призначити?
12. Якщо банк надає кредити за ставкою 120%, а фактично планує заробити на цьому 8%, який темп інфляції він очікує?
13. Розраховуючи на темп інфляції на рівні 50%, Ви позичили гроші, плануючи заробити на цьому 5%. Але фактично темп інфляції склав 55%. Оцініть Ваш програш внаслідок непередбаченої інфляції.
14. Ви позичили 1 тис. грн. на рік, розраховуючи заробити 20% та очікуючи інфляцію на рівні 20%. Але насправді темп інфляції склав 30%. Визначте реальну суму грошей, яку Вам повернуть.
15. Ви взяли позику 1 тис. грн. на рік під 40%, розраховуючи на темп інфляції 45%. Але фактично темп інфляції становив 35%. Оцініть вигідність укладеної угоди.
16. Дані за два роки наведені в таблиці:

Роки	Номінальна ставка відсотка	Темп інфляції
I	15,5	7
II	18,2	9,5

Як змінилася реальна ставка відсотка?

Макроекономіка в дзеркалі української статистики

Індекси споживчих цін *

(у відсотках; грудень до грудня попереднього року)

Роки	Усі товари та послуги	Продовольчі товари	Непродовольчі товари	Послуги
1991	390,0	431,0	348,0	365,0
1992	2100,0	1792,0	2113,0	3589,0
1993	10256,0	12178,0	11201,0	9206,0
1994	501,0	473,2	473,1	881,4
1995	281,7	250,1	220,0	584,4

Роки	Усі товари та послуги	Продовольчі товари	Непродовольчі товари	Послуги
1996	139,7	117,4	118,8	212,7
1997	110,1	114,1	102,9	107,9
1998	120,0	122,1	124,1	113,0
1999	119,2	126,2	110,6	111,9
2000	125,8	128,4	108,9	131,2
2001	106,1	107,9	100,2	105,3
2002	99,4	97,7	101,6	103,4
2003	108,2	110,9	101,5	105,4

* Статистичний щорічник України за 2000 р. – К., 2001. – С. 75; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 71; Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 48.

2. Прокоментуйте дані таблиці.

Динаміка ВВП та рівень інфляції *

(до попереднього року)

Роки	Зростання цін на споживчі товари (рази, відсотки)	Динаміка ВВП, %	Динаміка промислового виробництва, %
1992	в 21,1 раза	-9,9	-9,0
1993	в 102,6 раза	-14,2	-7,4
1994	в 5,0 раза	-22,9	-28,2
1995	в 2,8 раза	-12,2	-12,7
1996	на 39,7%	-10,0	-5,1
1997	на 10,1%	-3,2	-1,8
1998	на 20,0%	-1,7	-1,0
1999	на 19,2%	-0,2	4,0
2000	на 25,8%	5,9	13,2
2001	на 6,1%	9,2	14,2
2002	на -0,6%	5,2	7,0
2003	на 8,2%	9,4	15,8

* Статистичний щорічник України за 2000 р. – К., 2001. – С. 31, 75; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 30; Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 24, 48.

3. Порівняйте темпи інфляції в різних країнах світу.

Індекси споживчих цін *

(разів до попереднього року)

Країни	Роки						
	1992	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Азербайджан	10,1	5,1	0,91	1,02	1,02	1,03	1,02
Білорусь	10,7	8,1	3,9	2,7	1,6	1,4	1,3
Вірменія	8,3	2,8	1,0	0,99	1,03	1,01	1,05
Грузія	8,5	2,6	1,2	1,04	1,05	1,06	1,05
Казахстан	16,1	2,8	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Киргизстан	...	1,4	1,4	1,2	1,1	1,02	1,03
Молдова	12,1	1,3	1,4	1,3	1,1	1,1	1,1
Російська Федерація	26,1	2,3	1,4	1,2	1,2	1,2	1,1
Таджикистан	10,6	5,4	1,3	1,2	1,4	1,1	1,2
Туркменистан	8,7	...	...	...	...	...	...
Узбекистан	5,1	4,2	...	...	...	...	...
Україна	21,0	2,8	1,2	1,3	1,1	0,99	1,1

* Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 255; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 570.

Індекси споживчих цін *

(відсотків до попереднього року)

Країни	Роки						
	1992	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Австралія	101,1	104,7	101,5	104,5	104,3	103,0	102,8
Австрія	104,1	102,3	100,6	102,4	102,7	101,8	101,3
Аргентина	124,9	103,3	98,8	99,1	98,9	125,9	103,9
Бельгія	102,4	101,4	101,1	102,5	102,5	101,6	101,6
Болгарія	191,3	162,1	102,6	110,3	107,4	105,8	103,3
Венесуела	131,4	159,9	123,6	116,2	112,5	122,4	...
Греція	115,8	108,9	102,6	103,1	103,4	103,6	103,6
Данія	102,1	102,0	102,5	102,9	102,4	102,4	102,1
Естонія	1200	128,8	103,3	104,0	105,7	103,6	101,0
Ізраїль	111,9	110,1	105,2	101,1	95,5	105,7	97,4
Індія	111,8	110,2	104,7	104,0	103,7	104,4	...
Ірландія	103,2	102,4	101,6	105,6	104,9	104,7	103,5
Іспанія	105,8	104,6	102,3	103,4	103,6	103,1	103,0
Італія	105,3	105,4	101,7	102,5	102,8	102,5	102,7

Країни	Роки						
	1992	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Канада	101,5	102,1	101,7	102,7	102,5	102,2	102,8
Китай	106,4	116,9	98,6	100,3	100,5	99,2	99,4
Корея	106,2	104,4	100,8	102,2	104,1	102,8	103,5
Латвія	1051	125,0	102,4	102,6	102,5	101,9	103,2
Литва	1121	139,6	100,8	100,9	102,1	99,0	98,5
Мексика	123,0	135,0	116,6	109,5	106,4	105,0	104,6
Нідерланди	103,2	102,0	102,2	102,5	104,5	103,6	102,2
Німеччина	105,1	101,8	100,6	101,9	102,5	101,3	101,0
Нова Зеландія	101,0	103,7	99,9	102,6	102,6	102,7	101,8
Норвегія	102,3	102,5	102,3	103,1	103,0	101,3	102,5
Польща	143,0	127,8	107,3	110,1	105,5	101,9	100,8
Португалія	109,0	104,0	102,3	103,4	103,6	103,1	103,3
Румунія	310,4	132,3	145,8	145,7	134,5	122,5	115,9
Словаччина	110,0	109,9	110,6	112,0	107,3	103,3	108,6
Сполучене Королівство	103,7	103,4	101,6	102,9	101,8	101,6	102,9
США	103,0	102,8	102,2	103,4	102,8	101,6	102,3
Туреччина	170,1	189,1	164,9	154,9	154,4	145,0	125,3
Угорщина	123,0	128,3	110,0	109,8	109,2	105,3	104,7
Фінляндія	103,0	101,0	101,2	103,4	102,6	101,8	100,9
Франція	102,4	101,7	100,5	101,7	101,6	101,9	102,1
Чехія	111,0	109,1	102,1	103,9	104,7	101,8	100,1
Чилі	115,4	108,2	103,3	103,8	103,6	102,5	101,2
Швейцарія	104,1	101,8	100,7	101,6	101,0	100,6	100,6
Швеція	102,9	102,9	100,5	101,0	102,4	102,2	102,1
Японія	101,6	99,9	99,7	99,3	99,3	99,0	99,8

* Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 255-256; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 570-571.

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Червень 2003 р., "Financial Times"). "Макроекономісти люблять сперечатися. Особливо у поворотні моменти економічного циклу. Тому сьогодні одні бачать на обрії дефляцію, інші попереджають про повернення інфляції, а пануюча тенденція прогнозує помірне, але стале поживлення економіки.

Взагалі, можливі перші два варіанти. Яким чином світовій економіці може загрозувати одночасно і дефляція, й інфляція? Відповідь потрібно шукати в утворенні великих “мільних бульбашок” – цін на активи, яке відбувається в три етапи: експансія, скорочення видатків і, можливо, інфляція. Сьогодні світова економіка знаходиться на другому етапі. І тому саме зараз виникла занепокоєність ризиком дефляції. Але навряд чи економіка буде перебувати на даному етапі вічно. Врешті-решт, зусилля із запобігання ризику дефляції призводять до протилежного наслідку – інфляції.

В період “мільних бульбашок” робляться жахливі помилки. Інвестори дуже багато сплачують, компанії дуже багато інвестують, громадяни дуже багато витрачають та позичають, а уряд впевнений, що тимчасові фінансові надлишки постійні. За сприятливого стану світової економіки в період “мільних бульбашок” можливий невеликий рівень загальної інфляції, незважаючи на швидке економічне зростання. Грошово-кредитні органи, які визначають інфляцію, кажуть навіть про дива продуктивності, що має звично звучати для прибічників курсу Алана Грінспена.

Процвітання (як фаза економічного циклу), врешті-решт, призводить до неймовірного зростання цін, яке вже неможливо стримувати. потім, коли вибухає “мільна бульбашка”, виявляється, що утворилася не лише надмірна грошова маса, але й надмірна заборгованість. Інвестиції скорочуються, а грошова маса накопичується. Бум перетворюється в економічний спад. Спадаючі ціни ведуть до зростання справжньої вартості боргу. Боржники зменшують свої витрати, що призводить до подальшого скорочення виробництва та зниження цін.

...Якщо реакцією на положення, що створилося, буде збільшення приватної та державної заборгованості, підсумком, швидше за все, стане списання цієї заборгованості за допомогою інфляції. Навряд чи ми помилимося, якщо скажемо, що через 10 або, можливо, 20 років економістів більше буде хвилювати інфляція, ніж дефляція”.